

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Haridusinnovatsiooni õppekava

Siim Säre

VALGAMAA NOORTE ETTEVÕTLUSPÄDEVUSE ARENDAMISE
VÕIMALUSTEST PIIRKONNA KOOLIDE JA ETTEVÕTLUSPROGRAMMI NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja: õpetajahariduse nooremlektor Pihel Hunt

Tartu 2024

Kokkuvõte

Eestis on ettevõtluspädevuse õpetamiseks põhikooli ja gümnaasiumi astmes riiklik õppekava. Antud magistritöö eesmärk oli selgitada Valgamaa piirkonna näitel ettevõtluspädevuse õpetamise arusaamu, meetodite hetkeseisu ning tagasisidestada koolide koostöö kogemus piirkonna ettevõtlusprogrammiga Nupp Nokib. Valimisse kuulusid viie põhikooli, riigigümnaasiumi, kutsekooli ja ettevõtlusprogrammi Nupp Nokib esindajad. Viidi läbi kvalitatiivne uurimus, induktiivse sisuanalüüsiga. Uuriti ettevõtluspädevuse mõistete tähendust. Selgus, et ettevõtluse all nähakse kasumile suunatud ärilist tegevust ning ettevõtlikkuse all õpilase algatuse, loovuse ja eestvedamise oskust. Uuringus osalenud põhikoolide esindajad kirjeldasid, et ettevõtlusõpetus toimub koolis juhul, kui on olemas vastav õpetaja. Riigigümnaasium ja kutsekool omab vastava kvalifikatsiooniga õpetajat, kuid nende ettevõtlusõpe on teoreetiline ning puudub praktiline väljund.

Magistritöös selgub, et Valgamaa koolid ja ettevõtlusprogramm Nupp Nokib on huvitatud omavahelisest koostööst ning täiendavad üksteist ettevõtluspädevuse õpetamises, kuna õpilased saaksid mitmekesisemat õpet.

Märksõnad: ettevõtluspädevus, ettevõtlusprogramm, ettevõtlusõpe, põhikool, gümnaasium, kutsekool, ettevõtlus, ettevõtlikkus.

Abstract

Estonia has a national curriculum for teaching entrepreneurship in basic and secondary schools. The thesis aimed to clarify Valga region's entrepreneurship teaching perceptions, methods, and provide feedback on school cooperation with an entrepreneurship program Nupp Nokib. The sample included representatives from five primary schools, a state gymnasium, a vocational school, and Nupp Nokib. A qualitative study with inductive content analysis was conducted to study entrepreneurship concepts. Entrepreneurship was defined as a profit-oriented business, and enterprising as a student's initiative, creativity, and leadership. Surveyed schools said that entrepreneurship teaching occurs if a relevant teacher exists. State gymnasiums and vocational schools have qualified teachers, but their entrepreneurship education is theoretical with no practical output. The thesis reveals that both Valga schools and Nupp Nokib are interested in cooperation, complementing each other in entrepreneurship teaching, and providing diverse education.

Keywords: entrepreneurship competence, entrepreneurship program, entrepreneurship education, basic school, gymnasium, vocational school, entrepreneurship, initiative.

Sisukord

Sisukord.....	3
Sissejuhatus	4
Teoreetiline ülevaade.....	5
Üldpädevused ja nende vajalikkus.....	5
Ettevõtluspädevus	6
Ettevõtluspädevuse neli valdkonda.....	9
Metoodika.....	11
Valim.....	11
Andmekogumine.....	13
Andmeanalüüs	14
Tulemused	14
Programmis Nupp Nokib osalenud koolide esindajate arusaamad ettevõtlusõppe mõistetest	15
Ettevõtluspädevuse õpetamise olukorrast koolides ja Nupp Nokib programmi näitel ...	16
Arutelu.....	20
Mõisted	21
Koolide ja Nupp Nokib tulemuste arutelu	21
Töö praktiline väärtus, piirangud ja soovitused edasisteks uuringiteks.....	25
Tänu sõnad	25
Autorsuse kinnitus.....	26
Kasutatud kirjandus.....	27
Lisad.....	
Lisa 1. Intervjuude kava.....	
Lisa 2. Kodeerimise näide.....	
Lisa 3. Pöördumiskirjad	
Lisa 4. Kategooriad ja koolid.....	

Sissejuhatus

Magistritöö teema idee sai alguse 2023 aasta sügisel toimunud Valgamaa haridusstrateegia konverentsilt. Erinevates haridusteamade töörühmades osaledes jäi kõrvu mitteformaalse ja formaalse hariduse lõimimise temaatika kutsekoolis ning koolivälise huvitegevusena ettevõtluspädevust arendava Valgamaa Arenguagentuuri soov anda suuremat panust koolidele ettevõtluspädevuse õpetamiseks. Pakkusin välja, et kaardistan enda magistritöös ettevõtlusõppe praeguse olukorra ja tagasisidestan, kas formaalse ja mitteformaalse ettevõtlusõppe pakkujad on huvitatud omavahelisest koostööst ning millised kitsaskohad esinevad.

Üldpädevuste arendamisest räägiti poliitilisel maastikul juba aastal 2006, kus Euroopa Liidu riikide maailmamajanduse konkurentsivõime püsimiseks nähti vajadus arendada kõigis kooliastmetes üldpädevusi. Üldpädevuste üheks osaks on ettevõtluspädevus (Euroopa Parlament ..., 2006). Ettevõtlusõpetus võeti üleeuroopaliselt suurema tähelepanu alla (A Guide for..., 2013). Ettevõtluspädevus ise on rahvusvaheliselt aga keerukas mõiste ning hariduses nähakse neid riigiti erinevalt (Lackéus, 2015). Kuigi ettevõtluspädevus on sees nii põhikooli kui gümnaasiumi riiklikus õppekavas (Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011), siis ettevõtlusõpetus on koolides siiski valikainena (Arro *et al.*, 2018). Kuigi Haridus- ja Noorteamet viis läbi projekti Edu ja Tegu, mille abil loodi kõikidele kooliastmetele suur hulk õppematerjale (Haridus ja Teadusministeerium, 2023), siis üheks viisiks lubab põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava ettevõtluspädevuse õpetamiseks kaasata kooliväliseid partnereid (Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011).

Valgamaa Arenguagentuur on loonud ettevõtlusprogrammi Nupp Nokib, mis viib läbi koolivälise huvitegevusena Valgamaa piirkonnas ettevõtlusõpet vanuses 13-21 eluaastat. Õpilased saavad programmi läbi praktiliselt läbi teha ettevõtte alustamise kogemuse, seda juhendatud ja turvalises keskkonnas (Arenguagentuur *s.a*). Õpilastele on osalemine vabatahtlik ning lisaks programmi koordinaatoritele on vajalik koolipoolne õpilaste juhendaja.

Ei ole teada, millisenäevad koolide esindajad ettevõtluspädevuse mõisteid. Samuti pole teada, kuidas piirkonna koolid hetkel ettevõtlusõpetust läbi viivad ning kuidas on see korraldatud. Samuti pole teada, millisenäevad koolide esindajad koostööd ettevõtluspädevuse arendamises ettevõtlusprogrammiga Nupp Nokib ning kuidas ettevõtlusprogrammi eestvedajad ise koostööd koolidega. Antud töö püüab seda lünka täita.

Teoreetiline ülevaade

Üldpädevused ja nende vajalikkus

Pädevus on tõestatavad teadmised ning oskused (Mkonongwa, 2018). Pädevuspõhine haridus loob õpilastele võimaluse ise suunata oma õpiteed. Omandatud teadmiste ja oskuste hindamine peab olema õpilasele tähenduslik ja positiivsust andev. Õpilased liiguvad edasi vastavalt meisterlikkuse saavutamise, mitte osaletud tunnimahu põhjal. Õpetamise aluseks on teadmised, oskused ja hoiakud ning nende hindamine peab olema läbipaistev, mõõdetav ja ülekantav (Levine & Patric, 2019). Üldpädevusteks loetakse ainevaldkondade ning õppeainete üleseid teadmisi ja oskusi, mis on tähtsad inimeseks ja kodanikuks arenemisel (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Üldpädevused tagavad inimesele võime elus loovalt, ettevõtlikult ja paindlikult hakkama saada ning sisaldavad selleks vajalikke teadmisi, oskuseid ja hoiakuid (Nõukogu soovitus, 2018). Neid kujundatakse kõikide õppeainete kaudu ning samuti tunni- ja kooliväliste tegevustega. Üldpädevuste kujunemist jälgivad ja suunavad õpetajad, tehes selleks omavahelist koostööd ning kaasates kooli ja kodu (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Kuna aina rohkem töid on automatiseeritud ning tehnoloogia mängib järjest suuremat rolli kõigis eluvaldkondades, siis ettevõtlikkus, sotsiaal- ja kodanikupädevus on aina tähtsamal kohal. Sellega tagatakse suutlikus edukalt muutustega toime tulla (Nõukogu soovitus, 2018).

Selleks, et säilitada tuleviku ühiskonnas kõrge tööhõive ja elutase, vajavad inimesed õigeid oskuseid ja pädevusi. Kui inimesi üleeuroopaliselt toetada tervise, eneseteostuse, tööalase konkurentsivõime ja sotsiaalsete kaasatuse valdkondades, siis see aitab Euroopal kiiresti muutuvast maailmast toime tulla (Nõukogu soovitus, 2018). Euroopa Liidu konkurentsivõime parandamiseks loodi 2006. aastal kava üldpädevuste arendamiseks elukestvas õppes. Selles dokumendis on fookuses kaheksa üldpädevust: 1) emakeelepädevus 2) võõrkeelte pädevust 3) matemaatikapädevus ja teadmised teaduse ja tehnoloogia alustest 4) digipädevus 5) õpipädevus 6) sotsiaalne ja kodanikupädevus 7) algatusvõime ja ettevõtlikkus 8) kultuuriteadlikkus ja -pädevus (Euroopa Parlament ..., 2006).

Tööturult peegeldub üldpädevuste arendamise vajadus, sest tööandjate silmis on suurim puudujääk tööturule sisenevate noorte hoiakuid ja sotsiaalne ebaküpsus (Nestor & Nurmela, 2013). Sellepärast on vajalik koolinoortes arendada üldpädevusi (Eesti tööturg täna..., 2020). Üldpädevusi on võimalik kujundada läbi tunni- ja kooliväliste tegevuste (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Üldhariduskoolides on olemas üldpädevustestid. Need on välja töötanud Haridus- ja Noorteamet (Harno) koostöös partneritega (*Üldpädevustestid*, s.a.).

Üldpädevuste mõistmisele ja õpetamisele on keskendunud Margus Pedaste koostatud raamat „Üldpädevused gümnaasiumi astmes“, kus tõdetakse, et üldpädevusi on vaja arendada ja teadlikult hinnata. On leitud, et üldpädevusi suure pildina vaadates ja selliselt ka nende õpetamist rakendades kattuvad üldpädevused õppeainete üleselt (Pedaste, 2020).

Üldpädevused on laiem mõiste, mis omakorda sisaldavad võtmepädevusi. Kui üldpädevused sisaldavad pigem inimese üldise arenguga seotud oskusi sh sotsiaalsed oskused, kriitiline mõtlemine ja enesejuhtimine, siis võtmepädevused on teadmised ja hoiakud, mis on vajalikud eneseteostuseks, konkurentsivõimeks, sotsiaalseks kaasatuseks ja kodanikuaktiivsuseks. Võtmepädevuste näideteks on matemaatikapädevus, digioskus, ettevõtlikkuse ja ettevõtluspädevus, kirjaoskus ja lisaks paljud teised oskused (Nõukogu soovitus, 2018).

Ettevõtluspädevus

Üldpädevuse alla kuuluv ettevõtluspädevuse arendamine noortes on Euroopas poliitilise prioriteediga (Euroopa Parlament..., 2006). Lackéus (2015) leidis, et see, mida nähakse ettevõtluspädevuse all hariduses, on paljuski erinev. Mõned näevad, et tegu on oskusega alustada uut äri, kuid see on pigem kitsas vaade. Teised näevad, et selle alla läheb igasugune õpilase võime olla loov, olla võimalustele avatud ning innovatiivne. Samas töös järeldati, et laiema mõistena vaadatuna on need elust läbi minemise oskused (Lackéus, 2015). Mainitud pädevust ei õpetata sageli konkreetse õppeaine raames, vaid on ootus, et selle õpetamisega tegeletakse läbivalt üldainetes, või siis läbi valikainete ja koolivälise huviringi. Seda kinnitab ka asjaolu, et ettevõtlusained ei ole koolis kohustuslikud vaid valikainena, kui sedagi (Arro *et al.*, 2018).

Ettevõtluse õpetamine ei ole kunagi olnud rohkem päevakorral kui nüüd ja seda kõikides haridusväljundites, sealhulgas mitteformaalses õppes (A Guide for..., 2013). Ettevõtlusõpetust õpetatakse üldhariduskooli õpetaja õppes ainult kahes Euroopa Liidu riigis, nende riikide hulka kuuluvad ka Eesti ja Läti (European Commission..., 2016). Ettevõtluspädevuse õpetamise kohustus tuleneb põhikooli ja gümnaasiumi riiklikust õppekavast, kus on kirjeldatud ettevõtluspädevus läbi valikainete (Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). Üldpädevuste ning sh ettevõtluspädevuse õpetamisega peavad tegelema kõik üldhariduskoolid. Ettevõtluspädevus on laiem mõiste, mis sisaldab üldhariduskooli mõistes ettevõtluspädevust kui ka täpsemalt ettevõtlikkusega seotud oskusi ning teadmisi (Arro *et al.*, 2018).

2016 aastal ilmunud ettevõtluspädevuse juhendmaterjal mainib, et väga vähestes riikides on ettevõtlusõppe praktilised väljundid hariduses kas tavapäraseid või kohustuslikud. Praktiliste ettevõtluskogemuste levinuimad näited on mini- ja õpilasfirmad või projektiõpe. Paljud praktilised ettevõtlusõppe väljundid on läbi viidud kooliväliste partnerite poolt. Kui enamuses riikides piirdub ettevõtlusõppe õppekavavälise tegevusega, siis sellistes riikides nagu Belgias, Eestis, Kreekas ja Lätis on need tavapärase õppekava osa (European Commission..., 2016). Ettevõtlusprogrammi puhul peetakse silmas üldhariduskoolidele mõeldud õppekavaväliseid programme, mille läbi arendatakse ettevõtluseks ja ettevõtlikkuseks vajalike oskuste, teadmiste ja hoiakute teket (Arro *et al.* 2018). Ettevõtluse ja ettevõtlikkuse arendamist nähakse tihedalt seotuna. Ettevõtluspädevust mõtestame kui teadmiste, oskuste ja hoiakute kogumit, mis on oluline väärtust loovate ideede elluviimisel, õppija ettevõtlikkuse arenguks ja jätkusuutlikuks toimetulekuks töös kui ka igapäevaelus (Arro *et al.*, 2018).

Ettevõtlusõpetuse eduka arendamise juures on oluline formaal ja mitteformaalse hariduse õpetajate vaheline võrgustik. Näiteid toimivast koostööst on tuua Taanist, Eestist, Hispaaniast ja Prantsusmaalt (European Commission..., 2016). Ettevõtluspädevuse arendamine vajab esmalt arusaama, et see on tunduvalt laiemate oskuskute kogum kui vaid uute ettevõtete loomine. See toetab aktiivsete kodanike teket ühiskonda (Blenker *et al.*, 2012). See pädevus aitab inimesel realiseerida end ka teistes elulistes ettevõtmistes (Stayaert *et al.*, 2004). Ettevõtluspädevust ei ole oluline arendada vaid teatud õpilastel, kellel on vastavad omadused ja eeldused, kuna arendatavad teadmiste, oskuste ja hoiakute kogumid on kasutatavad ning vajalikud kõigis eluvaldkondades (Lackéus, 2013). Algatusvõimet ja ettevõtlikkust tuleb arendada koos teiste elukestvate üldpädevustega, sest need on kõigile kodanikele hädavajalikud oskused teadmiste põhises keskkonnas hakkama saamisel (Euroopa Parlament ja ..., 2006). On tekkimas ühine arusaam, et kõige võimsam viis arendamiseks õpilastes ettevõtluspädevusi on lasta õpilastel töötada võimalikult mitmekesistes meeskondades ja kohtudes inimestega väljaspool kooli. On tarvis luua juurde võimalusi kaasamiseks kooliväliseid inimesi sellesse protsessi ning õpetajatel on selles juhtiv roll (Lackéus, 2015).

Euroopa ettevõtlusõpetuse raport koolides mainib, et Eesti õpetajate kutsestandardis on välja toodud, et õpetaja tööks vajalik isikuomadus on ettevõtluspädevus (European Commission..., 2016). Õpetajad kannavad läbi otsese kontakti õpilaste ettevõtluspädevuse arenemises suurt rolli ja saavad inspireerida õpilasi olema ettevõtlikumad. Loovat ja riskide võtmise julgust tuleb koolikeskkonnas soodustada ja väärtustada kui õppimisvõimalust. Selleks, et õpilased oleksid kirjeldatud moel toetatud, tuleb koolijuhte ja õpetajaid

järjepidevalt arendada, sealhulgas kaasates uusi õpetajaid ning pöörates erilist tähelepanu just pika staažiga õpetajatele (A Guide For ..., 2013). Eesmärgiga moodustada Eestis ettevõtluspädevuse õpetamisest ühtset ja sidusat eriala- ja õppeainete ülest tervikut, viis Haridus ja Teadusministeerium aastatel 2016 - 2023 läbi ettevõtlusprogrammi. Ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel ehk ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu programm viidi ellu koostöös Haridus- ja Noorteametiga (Haridus ja Teadusministeerium, 2023). Selle tulemusena loodi ettevõtlusõppe õppematerjalid alusharidusele ja esimesele, teisele ja kolmandale kooliastmele. Lisaks gümnaasiumi astmele, kutsekoolidele ja kõrgharidusele. Ettevõtlusõpetuse alapädevusi saab vaadelda kahest käsitlusest: 1) ettevõtlusõpe kui eesmärgiga õpetada äriideede elluviimist. 2) ettevõtlusõpe kui ettevõtlikkuse õpe. Ettevõtlikkuse puhul tuleb vaadelda, kuidas toetada selliste pädevuste arendamist, mille alla kuuluvad enesejuhtimine, väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise oskus ning sotsiaalsed oskused (Edu ja Tegu *s.a.*). Ettevõtluspädevuse mudel sisaldab 14 alapädevust, mis on jaotatud vastavalt enesejuhtimise, sotsiaalsete olukordade lahendamise, väärtust loova mõtlemise ja äriideede elluviimise valdkondade vahel (Venesaar *et al.*, 2018). Kolmandas kooliastmes on haridusasutusel keeruline õpilastes ettevõtluse vastu huvi tõsta, kuna suurem mõju huvi olemasolule on sellises vanuses olevatel õpilastel leitud olema perekonnal või koolivälisel huvitegevusel (Raappana & Pihkala, 2024).

Ettevõtlusõppe disainimisel tuleks lähtuda õppija enda hoiakust ning kasutada õppe planeerimist toetavaid mudeleid. Võib näiteks tuua ADDIE (Analysis, Design, Development, Implementation, Evaluation) mudeli, mis sisaldab analüüsi, kavandamise, väljatöötamise, kasutamise ja hinnangu andmise etappe. Analüüsi etapid aitavad kindlaks teha koolitusvajaduse eesmärgi, õpieesmärgid, sihtgrupi, ressursivajaduse, tehnilise platvormi ja projekti koostamise plaane (Branch, 2009). Peab silmas pidama, et ADDIE mudel on kohandatav vastavalt koolituse iseloomule, ning seda tuleb koolitust planeerides eelnevalt vastavalt lõppeesmärgile teha (Digitaalsete õppematerjalide koostamine *s.a.*).

SA Valgamaa Arenguagentuuri missioon on muuta oma tegevusega Valgamaa majandus- ja elukeskkond atraktiivsemaks ja konkurentsivõimelisemaks. Nad kuuluvad maakondliku arenduskeskuste võrgustikku ning nende koostööpartneriteks on omavalitsused, arendus- ja ettevõtjate organisatsioonid, konsultandid, ülikoolid, riigiasutused, kliendid, ettevõtjad, ettevõtlikud inimesed, noored ja mittetulundusühendused. Arenguagentuuri teenusteks on konsultatsioonid, projektide algatamine ja koordineerimine, koolitused ning seminarid (Arenguagentuur *s.a.*).

Valgamaa Arenguagentuur on loonud piirkondliku ettevõtlusprogrammi Nupp Nokib, ning nad ütlevad, et programmi eesmärk on tekitada koolinoorte seas huvi majanduse vastu, motiveerida õppureid olema loovad ning ettevõtlikud. Noortele õpetatakse olema ettevõtjad ning kandma sellega kaasnevat vastutust. Nad peavad oluliseks säästvat arengut, materjalide taaskasutust, loovust ning leidlikkust. Nende sihtgrupiks on noored vanuses 13-21 eluaastat. Piirkondlikult on programm tegutsenud kümme aastat (Arenguagentuur *s.a*).

Ettevõtluspädevuse neli valdkonda

2018. aastal loodi mitmete Eesti kõrgkoolide koostöös ettevõtluspädevuse mudel, mille eesmärk oli empiirilisel põhjendatud mudelis sisalduvate 14 alapädevuse valikut, mis omakorda jagunesid nelja valdkonda (Venesaar *et al.*, 2018). Vajadus ettevõtluspädevuse mudeli järgi oli, sest kirjanduses puudub rahvusvaheliselt ühene arusaam mõistetes ettevõtlus, ettevõtte ja ettevõtja. See on omakorda takistuseks õpiväljundite sõnastamisel ning hindamise ja õpetamise viiside valiku tegemisel (Mwasalwiba, 2010). Ettevõtluspädevusel on neli alapädevust, millest kaks käsitlevad ettevõtlust kui äri alustamist ja juhtimist ning teised kaks baseeruvad ettevõtlikkusel, mis hõlmab enesejuhtimist, väärtust loovat mõtlemist, lahenduste leidmist ja sotsiaalseid oskuseid (Venesaar *et al.*, 2018).

1) Äriideede elluviimine - selle alla kuuluvad keskkonna mõistmine, äriühingute avastamine ning finantskirjaoskus (Edu ja Tegu *s.a.*). Äriplaani või mudeli koostamine, mille abil tehakse läbi teoreetiliselt ettevõtte loomise etapid äriideest kuni finantsarvutusteni (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011).

2) Enesejuhtimine - selle alla kuulub arenguuskumus, mis on arusaam, et oma teadmisi ja hoiakuid on endal võimalik muuta, autonoomne motivatsioon, emotsioonidega toimetulek ning metatunnetus. Enesejuhtimise aluselementideks peetakse motivatsiooniga seonduvaid nüansse (autonoomne motivatsioon) ning uskumust võimete arendamise võimalikkusesse. Lisaks oskust reflekteerida enda mõtlemist ja tegutsemist ning juhtida oma emotsioone (Edu ja Tegu *s.a.*).

3) Sotsiaalsete olukordade lahendamine - siin peetakse tähtsaks algatusvõimet, suhtlemist ja koostööoskust. Gümnaasiumi riiklik õppekava (2011) kirjeldab sotsiaalset pädevust kui suutlikkust ennast teostada, toimida aktiivse ja teadliku kodanikuna, kes on abivalmis ning vastutustundlik. Austab suhtluskeskkondade reegleid ja aktsepteerib ühiskondlikku mitmekesisust, inimõigusi, religioone ning rahvuste eripära. Suudab teha koostööd erinevates situatsioonides, kus mõistab ja aktsepteerib inimeste ja nende

väärtushinnangute erisusi ja kohandab enda suhtlust nendega vastavalt (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). Oskus lahendada sotsiaalseid situatsioone seisneb suhtlemis- ja koostööoskusel ning lisaks kaasamise ja algatamise oskusel (Edu ja Tegu *s.a.*).

Ettevõtluskeskkonnast ei saa pingeallikaid eemaldada. Selle on oluline, et õpetaksime inimesi nendega paremini toime tulema. Emotsioonidega toimetulekut ja nende olulisust on peetud vajalikuks ka uuenduslike ideede ja lahenduste leidmisel (Jennings *et al.*, 2015).

4) Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine. Väärtuste loomise all mõistetakse eesmärgistatud inimtegevusi, mille tulemusena luuakse majanduslikke, kultuurilisi või sotsiaalseid väärtusi. Nõnda võib ettevõtluspädevuse käsitlus olla laiapõhjaline, saavutades ettevõtte turule toomise, uue toote arendamise või sotsiaalsete probleemide lahendamise eesmärgi (Blenker *et al.*, 2011). Selle alla kuuluvad kognitiivsed protsessid nagu loovus, planeerimine ja probleemide lahendamise oskus. Võime teha otsuseid ja valikuid lähtudes lahenduste kriitilisest analüüsist, keskkondliku ja sotsiaalse järjepidevuse kontekstist. Olla teistega arvestav ja tegutseda seda silmas pidades (Edu ja Tegu *s.a.*).

Valga maakonna keskses toimub Valgamaa Arenguagentuuri juhtud projekt Nupp Nokib, mis annab võimalus koolinoortel huvitegevusena saada kokku ning tegeleda läbi erinevate seminaride õpilasfirmade loomisega. See on projektipõhine tegevus, mille rahastuse taotlemise ja projekti läbiviimise eest Valgamaa Arenguagentuur seisab. Projekti on korraldatud kümme aastat ning seda viivad läbi piirkonna entusiastid, kellele läheb korda noorte aktiivne huvitegevus läbi ettevõtluse. Lisaks ettevõtlusele pakuvad nad 13-21 aastastele noortele võimalust tutvuda teiste koolide noortega ning kogeda rollide paljusust.

Hetkel pole teada, kuidas Valgamaa piirkonnakoolid täidavad kohustust arendada ettevõtluspädevust. Millised on nende seni tehtud tegevused kooli siseselt ning kui palju saavad nad kaasavad kooliväliseid partnerid nimetatud pädevuste arendamisel. Lisaks ei ole teada, milline on koolide vajadus välise toe osas täpsemalt ning kas koolide esindajad näevad selleks vajadust. Pole teada, millist rolli saab ettevõtluse arendamisel kanda piirkondlik ettevõtlusprogramm Nupp Nokib.

Antud magistritööl on kolm peamist eesmärki: Sellest lähtuvalt püüab antud töö selgitada välja:

- Millised on kooliesindajate arusaamad ettevõtluspädevuse mõistetest
- Kuidas kirjeldasid koolide esindajad ettevõtluspädevuse õpetamise kogemust ning milline on nende kogemus Nupp Nokib programmiga
- Kuidas kirjeldavad Nupp Nokib programmi esindajad enda rolli Valgamaa piirkonna ettevõtluspädevuse arenduse toetajana.

Metoodika

Kvalitatiivne uurimismeetodi puhul keskendutakse intervjuu ja sõnalise suhtlemise teel kogutud info tähendustele ja tõlgendustele. Uurijad püüavad luua uuritavaga usaldusliku ja vahetu kontakti. Intervjuust luuakse helisalvestise abil dokument ehk transkriptsioon, mida hiljem kasutatakse andmete analüüsiks. Andmekogumise protsessis kaasatakse uuritavaid selliselt, et uuritavad on aktiivselt teemaga seotud. Kvalitatiivne uurimus annab esitab teemast pigem laia panoraamvaate, mitte kitsast mikroanalüüsi. Laiale vaatele aitab kaasa teema mitmete tahkude näitlukustamine ja esitamine (Creswell, 2003).

Valim

Valimisse kuuluvad projekti Nupp Nokib läbiviijad ning nende koolide õppejuhid või koolijuhid, kus on Nupp Nokib ettevõtlusprogramm varasemalt toimunud. Seetõttu on valim sihipärane (Rämmer, 2014). Uuringusse kaasati just koolijuhid või õppejuhid, kuna neil on haridusasutuse suuna ja väärtuste valikus kandev vastutus.

Koolide nimekiri, kelle õpilased programmis Nupp Nokib osalevad avaldas programmi juht ning edasised kontaktid leidis uuringu läbiviija koolide kodulehtedelt. Kuna uuring on üles ehitatud ühe koolivälise huvitegevuse näitel, siis said uuringus osaleda ka vaid need koolid, kes rohkemal või vähemal määral programmiga kokku on puutunud. Kokku oli võimalik uuringusse kaasata kümme kooli, kellest lõpuks osales seitse. Kahel intervjuul viibis korraga koolijuht koos õppejuhiga. Programm Nupp Nokib osalejatega viidi läbi gruppintervjuu, kuhu kuulusid kolm liiget. Kokku osales intervjuu erinevates vormides 11 inimest (tabel 1; tabel 2).

Tabel 1. Koolide esindajate valimi kirjeldus

Formaalse hariduse esindajad	Osalenud asutuste arv	Osalenud õppejuhtide arv	Osalenud direktorite arv
Põhikool	5	4	2
Gümnaasium	1	1	
Kutsekool	1	1	

Tabel 2. Nupp Nokib programmi esindajate valimi kirjeldus

Mitte formaalset haridust esindav ettevõtlusprogramm	Osalenud asutuste arv	Osalenud koolitajate arv	Osalenud programmi koordinaatorite arv
Nupp Nokib	1	2	1

Kõikidele programmis osalevatele koolidele saadeti e-kiri, kus kutsuti üles osalema uuringus. Kiri saadeti ka nendesse koolidesse, mille õpilased loobusid mõne aja möödudes programmist osalemast või on varem osalenud. Kirjas selgitati uurimise eesmärki ja vajadust ning mainiti, miks nad valimisse kvalifitseerusid. Valimis osalejate kontaktid olid lihtsasti kättesaadavad ning kontaktide kogumiseks kasutati vaid avalike allikaid. Kui koolide kodulehekülgedel polnud ametipõhiseid e-posti aadresse eraldi välja toodud, edastati kutse uuringus osalemiseks kooli üldisesse e-posti. Esimesele uuringus osalemise kutsele vastas üks kool. Nädala möödudes uuringus osalemise kutset muudeti, ning lisati juurde personaalne pöördumine koos täiendava selgitusega uuringus osalemise vajalikkusest. Seepeale reageerisid ka teised haridusasutused. Kõikidele kutsetele jättis vastamata kolm piirkonna haridusasutust.

Valimis osalesid põhikoolid (5), riigigümnaasium (1) ning kutsehariduskeskus (1), mis andis laiapõhjalise piirkondliku ülevaate, kattes suurema osa maakonnast, mis annab uuringule vastuste vajaliku variatsiooni (Laherand, 2008). Kuna viimaste intervjuudega enam uut informatsiooni ei tekkinud, siis laiapõhjaliste teemade puhul võis lugeda andmete küllastuspunkti saavutanuks. Piiratud valimi puhul oli oluline jõuda punkti, kus uut infot intervjuude läbiviimisel ei teki (Guest *et al*, 2006).

Kuna uuringus osalemine oli vabatahtlik, siis kriitilise arvu osalejate kokku saamine oli uuringu valiidsuse tagamiseks oluline. Programmi Nupp Nokib osalejatega grüpiintervjuu läbiviimise kokkulepe saavutati kiirelt.

Kokkulepped intervjuu toimumiseks tehti e-kirja teel ning osalejal oli võimalik osaleda uuringus läbi videokõne keskkonna või läks uuringu läbiviija haridusasutusse kohapeale. Iga intervjuu alguses lepiti kokku osalejale konfidentsiaalsuse tagamine ning selgitati vestluse salvestamise tingimusi. Kõik uuringus osalejad andsid nõusoleku kirjeldatud protseduurile.

Koolipoolsete esindajate sugu, vanust, tööstaaži vms andmeid ei peetud oluliseks koguda, kuna antud ametikohtadele saab tööle asuda vaid piisava kvalifikatsiooniga inimene. Programmi Nupp Nokib esindajate haridustaset ning pedagoogilist infot koguti, et oleks võimalik tuvastada nende kogemus ja kvalifikatsioon huvihariduse läbiviimisel. Esimesel intervjuueeritaval oli 12 aastat kogemust õpetaja kogemust ning omad noorsootöötaja koolitaja juhi taset 7 ja tegeleb igapäevaselt koolituste korraldamise ja läbiviimisega. Teisel intervjuueeritaval pedagoogilist kogemust polnud, kuid on läbi viinud näiteks Nupp Nokib

koolitusi. Kolmandal intervjueeritaval oli viis aastat kogemust noorsootööl ning 7 aastat väikese koormusega piirkonna koolis õpetaja ja koordinaatorina.

Andmekogumine

Andmed koguti poolstruktureeritud intervjuude kaudu. Kuna valimis osalenud inimeste taust oli varieeruv, siis selline struktuur võimaldas uuringu läbiviijal vajadusel küsimust ümber sõnastada või täiendada, et toetada uuringus osaleja vastuse andmist ilma selle põhimõttelise mõjutamiseta (Kalmus *et al.*,2015). Uuringu läbiviija pidas oluliseks mõtte selgust, mitte uuringus osaleja mõistete või faktide teadmist.

Intervjuu kava koostamisel konsulteeriti juhendajaga. Sellega sooviti kontrollida küsimuste selgust, mõistetavust ja vajalikkust uurimusküsimustest lähtuvalt. Koolidega intervjuudes alustati kõigepealt koostöö kohta ettevõtlusprogrammiga Nupp Nokib ning peale seda paluti selgitada koolide esindajatel ettevõtluse ja ettevõtlikkuse mõistet ning kirjeldada, kuidas koolid neid õpilastes arendavad. Küsimused olid avatud, ning vastaja võis tagasi pöörduda eelnevate küsimuste juurde. Lisaküsimuste küsimine intervjuu käigus osutus oluliseks, kuna need võimaldasid vastajal meenutada olulisi näiteid. Koolidega läbiviidud intervjuu kava koostamisel ei kaasatud Nupp Nokib programmi liikmeid, et püsida kooli ja programmi korraldajate vahel sõltumatusena. Programmi Nupp Nokib esindajate intervjuu kava algas tausta küsimustega, kus intervjueeritavad kirjeldasid oma pedagoogilist kogemust ning programmi Nupp Nokib toimimist. Seejärel küsisid küsimused milline on koostöö koolidega hetkel ning seejärel milline võiks see olla edaspidi. Küsimused olid vabas vormis ning grüpiintervjuu vastamisel polnud ette antud vastamise järjekorda. Grüpiintervjuu küsimustele vastamine oli vabatahtlik. Intervjuud läbi viies mainiti, et läbiviijal ei ole mingil moel seost Valgamaa Arenguagentuuri ega Nupp Nokib programmiga ning antud küsimused ei ole nende abil loodud.

Urijal oli varasem kogemus poolstruktureeritud intervjuude läbiviimises varasematest õpingutest. Eelnevale kogemusele tuginedes kuvas intervjuu läbiviija küsimused vastajatele MS PowerPoint slaidiesitlusprogrammis vastajale, et toetada tema teemas püsimist. See vähendas teemast kõrvale kaldumist ning tõstis kogutud andmete kvaliteeti.

Programmi Nupp Nokib osalejatega tehti grüpiintervjuu, kuna nad moodustavad koos rühmana programmi loomise ja läbiviimisel terviku. Koolide esindajatega tehti individuaalne intervjuu, kuna koolid moodustavad oma nägemuse ja lähenemise õpilastele kooli siseselt ning ei planeeri teiste koolidega ühiselt. Kahel juhul soovisid intervjuul osaleda kooli poolt

mitu inimest. Kuna individuaalsed seisukohad ei ole antud uuringus olulised, siis uuringu läbiviija pidas sellist korda sobilikuks.

Intervjuud viidi läbi vahemikus 26.02.2024 - 07.03.2024. Magistritöö uuringu piiranguks oli väike valimi maht, sest valimisse said kuuluda vaid Valgamaa piirkonna koolid, kus on kogemus programmiga Nupp Nokib ning seetõttu polnud võimalik prooviintervjuusid läbi viia.

Andmeanalüüs

Keskmine intervjuu salvestuse pikkus tuli 36 minutit. Salvestamist alustati, kui kuvati vastajale ekraanile esimene küsimus ning salvestus lõpetati peale küsimuste lõpetamist. Transkriptsioonide koostamiseks kasutati MS Wordi transkriptsiooni koostamise funktsiooni kui ka käsitsi intervjuude sisse trükkimist.

Videokõnena toimunud intervjuud salvestati ning saadud audio faili abil saadud intervjuud transkribeeriti programmis MS Word diktsiooni stenogrammina sisestades. Kodeerimiseks kasutati QCAmap keskkonda, kuhu laeti üles tekstifail ning uurimisküsimuste kaupa kodeeriti ja kategoriseeriti loodud transkriptsioon. Uurimustulemused läksid kolme küsimuse alla. Esimeses kahes küsimuses käsitleti kooliesindajatega läbi viidud intervjuusid ning kolmandas küsimuses programmi Nupp Nokib eestvedajatega läbi viidud grüpiintervjuud. Esimeses küsimuses tekkisid kaks kategooriat, mille alla läksid 13. Esimeses uurimusküsimuse kodeerimiseks kohtuti juhendajaga ning kaasati juhendajat kaaskodeerijana, et tõsta kodeerimise usaldusväärust (Busetto *et al.*, 2020). Teises küsimuses oli samuti neli kategooriat ja 24 koodi. Selleks kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi. Kolmandas küsimuses, kus QCAmap keskkonnas analüüsiti Nupp Nokib programmi eestvedajatega toimunud intervjuud, tekkis seitse kategooriat ning 25 koodi.

Tulemused

Antud magistritööl on kaks peamist eesmärki: esiteks, selgitada välja programmis Nupp Nokib osalenud koolide esindajate arusaamad ettevõtluspädevuse kahest mõistest: ettevõtlus ja ettevõtlikkus. Teiseks, saada teada, millised on kooliesindajate kogemuste kirjeldused ettevõtlusõppe läbiviimisest koolitüüpide kaupa ning milline on nende kogemus Nupp Nokib programmiga. Lisaks kuidas kirjeldavad Nupp Nokib programmi esindajad enda rolli Valgamaa piirkonna ettevõtluspädevuse arenduse toetajana. Tulemused esitatakse koolitüüpide kaupa, kuna gümnaasiumi ning kutsekooli vajadused ja probleemid erinesid

suuresti põhikoolide omadest. Transkriptsioonist välja toodud tsitaadid on märgistatud kaldkirjas.

Programmis Nupp Nokib osalenud koolide esindajate arusaamad ettevõtlusõppe mõistetest

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada saada, milline on kooliesindajate arusaam ettevõtluspädevuse kahest mõistest. Paluti kirjeldada, kuidas koolide esindajad mõistavad ettevõtlust ja ettevõtlikkust. Andmeanalüüsis tekkis kaks kategooriat vastavalt 1) arusaam ettevõtlusest 2) arusaam ettevõtlikkusest.

Kooliesindajate arusaam ettevõtlusest

Selgitamaks arusaama ettevõtlusest, kirjeldasid kõik uuringus osalenud oma intervjuudes, et tegu on mingit sorti ärilise tegevusega, mille eesmärk on tulu teenimine. Lisaks mainiti saadava kasuna mitte ainult rahalist poolt, vaid väärtuse ja innovatsiooni loomist. *Nii et ettevõtluse all ma pigem näen kindlasti innovatsiooni, loomingulisust ja kasumi ja marginaalile suunatud tegevust (Intervjueeritav KP).*

Lisaks toonitati, et ettevõtlus vajab lisaks arusaama majandusest. See hõlbustab ettevõtlusmaastikul toimetamist, alates ettevõtte loomisest kuni tegevuse juhtimiseni. Toodi esile ka vajadus eesmärkide püstitamise ja nende realiseerimise oskust. *Et õpilane saaks hakkama selliste väikeste asjadega, mis viib oma eesmärgile lähemale (Intervjueeritav P).*

Mõnel korral mainiti ka mõttemustri tekkimist, et ettevõtja on see, kes saab iseendale tööd anda või näiteks sotsiaalse ettevõtluse formaat, kus ei pea olema tingimata eesmärgiks raha teenimine.

Kooliesindajate arusaam ettevõtlikkusest

Intervjueeritavad kirjeldasid ettevõtlikkust silmas pidades oluliseks initsiatiivi ja tegutsemist. Nad mainisid, et ettevõtlikkus on seotud inimese enda tegevusest saadava tõukega, mis omakorda on tõuge, et midagi muutuks või sünniks. See on seotud ideede lõpuni viimisega ja aktiivse tegevusega, nagu näiteks projekti taotluste kirjutamine ja nende realiseerimine. Vastajad seostavad ettevõtlikkust innovatsiooni ja loovusega. See hõlmab uute ideede genereerimist ja nende rakendamist. *Kui ma enne ütlesin, et ettevõtlus on see, mille tulemusena inimene saab mingisugust kasu, olgu ta rahaline või muud moodi, siis ettevõtlikkuse all inimene ise saab iseenda tegevustest mingisugust tõuget ja see omakorda on see tõuge ise, et midagi muutuks või sünniks. Selleks on vaja ettevõtlikkust (Intervjueeritav V).*

Vastajate arvates hõlmab ettevõtlikkus vastutuse võtmist ja kohustuste täitmist. See on seotud põhimõtetega ühiskonnas, nagu dispositsioon, õigused, kohustused ja sanktsioonid. Oskuseid mida ettevõtlikkust hõlmab on erinevaid. Näiteks suhtlemise ja organiseerimise oskus ning loovust. Lisaks meeskonnatööd ja algatusvõimet.

Mõned vastajad mõistavad ettevõtlikkust kui elulaadi, suhtumist ja oskust ennast teostada. See hõlmab teadmisi, kogemusi ja üldist toimetulekut inimesena ühiskonnas. Ettevõtlikkus on seotud valmisolekuga tegutseda ja on vastajate hinnangul mõnel määral arendatav isikuomadus.

Ettevõtluspädevuse õpetamise olukorrast koolides ja Nupp Nokib programmi näitel

Teise uurimisküsimusega sooviti teada kooliesindajatelt, kuidas toimub ettevõtluspädevuse õpetamine koolis ning millised oleksid kooliesindajate hinnangul võimalused ettevõtlusprogrammi Nupp Nokib kooli kaasamise võimalused. Andmeanalüüsi käigus tekkisid selle uurimisküsimuse alla kuus kategooriat. Uurimisküsimusega uuriti, milline on koolide hetkeolukord, millised on võimalikud koostöövõimalused ettevõtlusprogrammiga Nupp Nokib ning millised on ettevõtlusõpetuse õpetamise toetavad ja takistavad tegurid.

Põhikoolid

Põhikoolidest osales uuringus viis kooli, kus neist kahes oli olemas kvalifitseeritud ettevõtlusõpetaja. Teistes koolides ettevõtlust aინena kas ei ole või annab seda keegi teine kooli personalist. Vastajad rääkisid, et põhikoolides toimuvad populaarsed laadad, kuid nende juures on vähe ettevõtluspädevusega seonduvat analüüsi. *Mulle meeldib ka see, et laada tulu läheb siis kellelegi heategevuseks. See on meil aastast-aastasse olnud ja minu arust lastele see meeldib (Intervjueeritav P).*

Enne või peale laada toimunud tööst tõid näiteid vaid need põhikoolid, kus on kvalifikatsiooniga ettevõtlusõpetaja. Sellisel juhul kirjeldati, et õpilastega toimus juhendamine enne laada toimumist toodete valiku ja väljapaneku osas ettevõtlusõpetuse aine raames.

Küsidis koolide esindajatelt, kas nad on huvitatud ettevõtlusõpetuse läbiviimiseks kaasama kooliväliseid partnereid, näiteks Nupp Nokib ettevõtlusprogrammi, siis väljendasid koolid huvi võimaliku koostöö osas. Samas mainisid muret, et õpilaste huvi peab olema esmane. *Mina ütleks küll, et ta noh, mulle muidu meeldivad iseenesest programmid, aga et see tuleb hästi läbi mõelda, et millise programmiga liituda (Intervjueeritav T). Me võime ju*

paluda, tahta ja teha aga kui nemad ei soovi, siis pole ju mõtet. Tegelikult on ikka siis lihtne, kui lapsed tahavad (Intervjueeritav P).

Koostööd soodustava asjaoluna saab välja tuua, et põhikoolide esindajate jaoks omab Nupp Nokib positiivset kuvandit. Koolide esindajad rääkisid, et koolides toimuvad sageli laudad, mis kannavad erinevaid seatud eesmärke ning need on õpilaste seas populaarsed. Ettevõtlusprogrammides osalemisega on võimalik õpilasel teha ära loovtöö ning koolid toetavad seda mõtteviisi. Kooliesindajate sõnul on Nupp Nokib programm iseseisva rahastusega ning ei nõua koolilt lisa finantseeringut. Lisaks täidab Nupp Nokib programm ise aruandluse kohustust. *Meie senine eestvedaja, kes meil on ettevõtlusõpetaja tegeles kogu vajaliku suhtlusega, et mis iganes siis tarvis oli teha (Intervjueeritav L).*

Uuringus osalejad kirjeldasid, et põhikoolide takistavaks teguriks osalemaks koolivälistes projektides on koolipäevade pikkused, mis on tugevalt mõjutatud regionaalsest ühistranspordist. Sageli liiguvad õpilased koju kasutades maakondliku bussiliini, mis küll arvestab koolide vajadustega, kuid kuna nendega liiguvad ka kohalikud elanikud, siis bussiliinide aegu mõjutada on keeruline.

Toodi välja, et kui koolis puudub kvalifikatsiooniga ettevõtlusõpetaja, siis pakutav töökoormus on ühel koolil väga vähene. See raskendab kvalifikatsiooniga töötaja leidmist ning õpetaja puudumisel kooli fookus muutub. Teised õpetajad ei ole huvitatud ettevõtlusteemast eest vedamast ning seda ei saa koolijuhtide hinnangul ka kohustusena määrata.

Lisaks tõid vastajad välja, et õpilasfirmad mis soovivad osa võtta ettevõtlusprogrammist ning Junior Achivmenti platvormil, vajavad koolitatud juhendajaid. Juhendaja koolitus aegub kolme aastaga ning seeläbi on vaja täiendavalt läbida uued koolitused. Mitte kvalifitseeritud koolitaja ei saa Junior Achivmenti programmis olla õpilasfirma juhendaja. Lisaks kirjeldasid koolide esindajad, et põhikooli õpilased ei jõua sageli lõppvõistlusele just keerulise Junior Achivmenti bürokraatia tõttu.

Riigigümnaasium

Riigigümnaasiumi olukord on, et neil on ettevõtlusõpetuse kvalifikatsiooniga õpetaja töö, ning pakuvad gümnaasiumi astmele lisaks kohustuslikule majandusõppemoodulile eraldi majanduskallaku suunda. Koolisisene ettevõtlusõpe praktilist väljundit ei paku, kuid on tugeva süsteemse teoreetilise taustaga ning kaardistatud õpiväljunditega. Koolis toimuvatele üritustele ja projektidele kaasatakse õpilasi ning läbi selle saavad nad kogeda eestvedamist ja realiseerimist. *Meie tänava projekt, ma ei tea kas sa oled sellest midagi kuulnud. Ma pigem*

ütteks, et projektipõhised õpped, mis seda ettevõtlikkust väga kaasa aitab õpilastest (Intervjueeritav V).

Uuringus osaleja tõi välja, et huvitegevust kool soosib, kuid ise huviharidust ei paku vaid on lahendanud selle valikkursustega. Gümnaasium tuleb õpilastele vastu sellega, et ettevõtlusprogrammis osalemisega saavad nad arvestatud kooli majandusõpetuse kursuseid. Samas tõdetakse, et Nupp Nokib programmi eesmärkide ja õpitulemuste osa on neile teadmata ning seetõttu on huvitegevuse õppekvaliteeti keeruline hinnata. *Me oleme teinud nii, et II klassi õpilased saavad seeläbi kaks kursust arvestatud. Teiseks on see, et NN programmi eesmärgid ja õpitulemused puuduvad (Intervjueeritav V).*

Kuigi gümnaasiumi osas on olemas hästi koordineeritud majandus õpe, siis miinuseks on praktilise ettevõtte alustamise kogemuse puudumine. Nagu mainitud, siis kool küll pakub õpilastele võimalus ettevõtlusõpetuse moodulite arvestamiseks, kui õpilane läbib ettevõtlusprogrammi, siis õpilastele on see siiski vabatahtlik ning nende huvi on ettearvamatu. Kooliesindaja jaoks oleks vajalik, et Nupp Nokib programm kirjeldaks ja kooskõlastaks õpiväljundid õppekavaga, kuid nad ei soovi seda sundida, sest ei suuda tagada stabiilset õpilaste osalust, hoolimata sellest, et neil on eraldi majandussuund. Kooliesindaja sõnul ei tundu olevat Nupp Nokib gümnaasistile eakohane, kuid nad pole soovinud ka selle muutmist, tundes kohustust peale seda tagada õpilaste osalus.

Kutsekool

Uuringus osaleja tõi esile, et kutsekoolis on olemas ettevõtlusõpetuse moodulid nii kohustuslikuna kui valikainena. Kutsekoolis on olemas õpetaja, kes ettevõtlus ja majandusaineid eest veab ning on kutseõpetajana õpilasfirmade juhendaja. Need tegevused on tema tööülesannete sees. Intervjuus mainiti, et kooli õpilastel on võimalik mitmetel koolivälistel tegevustel kaasa lüüa ja need on kooli poolt soositud. Näitena toodi, et õpilased osalevad ringraja-, spordi- ja kokandusvõistlustel. Koolil on olemas vastav võrgustik ja kogemus, et tellida vajadusel spetsiifilisemad ettevõtlusõpetuse teemad välise lektorina sisse. Koolist puudub ettevõtlusõpetuse praktiline väljund, kuid koolil on huvi ja valmisolek sellist võimalus õpilastele pakkumaks. *Noh jah, selliste erinevate huviringidega saab seda lahendada, see nüüd ka järgmises õppeaastast on plaanis, et tekitada selline ettevõtlikkuse-ettevõtluse huviring. Mõte, et kutsekeskhariduse tasemel kõik õpilased saaksid mingisuguse õpilasfirma töös nagu osaleda, et mis iganes positsioonil ta siis seal firmas on aga et ta ikkagi selle protsessi saab läbi teha õppeaja jooksul (Intervjueeritav KV).*

Kutsekooli esindaja mainis uusi haridussuundi, mille eesmärk on sünkroniseerida kooli ja huviharidust. Ta leidis, et selleks tuleks mõelda välja hea eneseanalüüsi väljund, mis paneks õpilase reflekteerima oma õpikogemusi. *Jah et noh nüüd selle uue reformi ja projektide käigus siin nüüd ongi plaanis siis, et seda huvitegevust oleks võimalik õppe programmidesse sisse tuua läbi, siis selle VÕTA varasema õpi ja töökogemuse arvestamine ja noh, kui läbi VÕTA seda võtta, siis seal tuleks kindlasti selle asja kohta mingisugune põhjalik eneseanalüüs teha. Mida ma siis õppisin ja mida ma tegin ja milliseid õpiväljundeid siis nagu ma arendasin seal. Läbi sellise eneseanalüüsi koostamise on seda kindlasti võimalik teha. Ja läbi VÕTA siis (Intervjueeritav VK).*

Nupp Nokib

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti saada teada, kuidas kirjeldavad Nupp Nokib programmi esindajad enda rolli Valgamaa piirkonna ettevõtluspädevuse arenduse toetajana. Nupp Nokib programm on Arenguagentuuri poolt välja töötatud ettevõtlusõpetuse programm, mis annab praktilise ettevõtte alustamise kogemust maakonna noortele vanuses 13 - 21 eluaastat. Nupp Nokib on iseseisva rahastusega ning kannab ise kõik bürookraatlikud kohustused. Seeläbi leiavad nad, et nad on koolile lihtne koostööpartner ning neile vajalikud. *Otsesest rahalist kohustust pole aga kui kool soovib toetada õpilasfirmat, siis sponsorluse korras on see lubatud. Aga mitte toodete tootmiseks ja ostmiseks raha anda (Intervjueeritav N2).*

Uuringus osalenud kirjeldasid, et programmis osalemise tingimus on, et kas tegu on õpilase või mitte töötava noorega. Nad rääkisid, et traditsiooniks on muutunud iga õppeaasta alguses toimuv Käärikul toimuv esimene seminar, mis on õpilaste seas populaarne, ning selles osaleb keskel läbi 100 õpilast üle maakonna. Peale avaseminaril õpilaste osakaal langeb järsult, kuid reeglina lõppfaasi jõudnud õpilased on osalenud ka Käärikul toimival avaseminaril. Nupp Nokib korraldajad omavad väga suurt piirkondliku võrgustiku, mis aitab neil olla koolidega ühenduses ja levitada enda tegevusinfot. Lisaks käiakse koolides tutvustamas programmi võimalusi ning püüdes kaasata õpilasi programmis osalemiseks. Nupp Nokib peab oluliseks hoida ühendust õpilasfirma juhendajatega ning on loonud toimiva suhtlusvõrgustiku. Lisaks ettevõtlusõpetusele leiavad korraldajad, et õpilased arendavad programmis osalemisega oma sotsiaalseid ja esinemise oskusi ning mainivad seda isegi ettevõtluspädevusest olulisemaks. *See ongi number 1 tegelikult noorte sotsiaalne oskus ja tema suhtlemisvalmidus .Oskus ja valmidus suhelda ja siis tuleb alles teisena noorte omaalgatus, ettevõtluse, ettevõtlikkuse ja toodete arendamine (Intervjueeritav N1).*

Nupp Nokib eestvedajate sõnul on nende tulevikuvisioon, et ettevõtlusprogramm oleks integreeritud koolide ettevõtlusõpetuse osaks. Nad soovivad, et õpilane saaks nende programmis osalemisega osaliselt täidetud kooli kohustusest ning koolid arvestaksid seda oma õpiväljundites. Juba praegu toimib võimalus õpilasel esitada ettevõtlusprogrammis osalemine loovtööna, ning seda väljundit toetavad nii korraldajad kui koolid. Samas ei näe Nupp Nokib meeskond, et nad asendaksid koolis toimuvat ettevõtlusõpet täielikult. Neil pole nende hinnangul piisavalt inimressurssi ning see läheb vastuollu projekti Nupp Nokib rahastustingimustega. Nende sõnul on hariduse andmise kohustus koolil ja nad ei saa seda enda kuludest teha aga on huvitatud võimalikest koostöövõimalustest ning arvestama sellega järgmiste projektide tarbeks.

Intervjueeritavad mainisid, et õpilased vajavad õpilasfirma läbiviimiseks kvalifitseeritud juhendajat. Õpilaste juhendaja on ettevõtlusprogrammi väline isik, kes peab olema läbinud Junior Achivmenti juhendajakoolituse. *Programmi eripära ongi see, et juhendajad käivad 80% kohal. Mõned isegi 100%. Kõigil tegevustel mis programm pakub ja juhendaja on alati kaasas. See on kõige parem, sest juhendaja viib otse info kooli (Intervjueeritav N2).*

Uuringus osalejad kirjeldasid, et kuigi juhendajad käivad sageli kohal, siis eraldi juhendamistasu neile pigem ei määrata, vaid see on neil tööülesannete sees. Juhendaja tasu aga ei ole õpetajaid motiveeriv ning tihtipeale on hästi juhendamine pidev suhtlus õpilastega, mis võib väljuda tööpäeva formaadist.

Nupp Nokib programmi esindajad mainisid, et takistuseks on samuti raskesti ennustatav õpilaste arv, mis kõigub tugevalt nii koolide kui aastate lõikes. Kui koolidest lahkuvad Nupp Nokib programmiga seotud kontaktid, siis kaob koolidega ühendust. Kuid Nupp Nokib programmi eestvedajate sõnul põhineb järjepidevus isikutel, mitte koostööleppel. Õpilaste transpordi koordineerib küll Nupp Nokib koos õpilaste juhendajatega, kuid kasutades selleks ühistransporti, lähevad õpilaste päevad pikaks. Seni on probleemiks olnud ka vaid üks vanusemääratlus, mis teeb keeruliseks õpilase ea ja võimetele vastava õppe korraldamist, kuid sellega on edaspidi soov tegeleda ja luua eri vanuserühmadele eraldi suunitlus ja väljund.

Arutelu

Mõisted

Uuringus osalenud kooliesindajate käest küsiti ettevõtluspädevuse alla kuuluvat kahte mõistet ning paluti selgitada, millised on nende arusaamad. Ettevõtluse kohta kirjeldasid koolide esindajad, et tegu on teadliku suunatud tegevusega, mille eesmärk on teenida kasu. Lisaks võimalust iseendale tööd anda ning osaleda ka sotsiaalses ettevõtluses. Eelduseks, et ettevõtluses olla tulemuslikum, peeti majandusalaste teadmiste olemasolu. Ettevõtlikkusest rääkides peeti oluliseks algatusvõimet, initsiatiivi, tegutsemise tahet, vastutuse võtmist, kohustuste täitmist, suhtlemise-, organiseerimis-, ja meeskonnatööoskust. Neid võib nimetada elust läbi minemise oskusteks (Lackéus, 2015). „Ettevõtluspädevust defineeritakse kui teadmiste, oskuste ja hoiakute terviklikku kogumit, mis on vajalik väärtust loovate ideede elluviimisel, õppija ettevõtlikkuse arenguks ning jätkusuutlikuks toimetulekuks töös ja igapäevaelus“ (Arro *et al.*, 2018). Koolide esindajad mõistavad ettevõtluspädevuse kahe mõiste, ettevõtlikkus ja ettevõtlus erinevust ning see kattub teoreetilise kirjeldusega. See tähendab, et nad saavad aru ettevõtluspädevuse laiemast sisust ning mõistavad, et ettevõtluspädevus ei ole ainult ärilised oskused. Selle teadmise on võimalik koolide esindajatel tuua rohkem tähelepanu ettevõtluspädevusele ka muudes koolis toimuvate tegevuste juures, mitte ainult ettevõtlusõpetuse ainetunnis.

Ettevõtluspädevus tervikuna on kooli kontekstis mitmekülgsem kui ainult äritegevus ja kasumi teenimine. Kooli mõistes on ettevõtlusepädevuse edendamisel suur roll heal juhendajal, kellel on kooli õpilastega hea side ja usaldus. Selle sideme tekkimiseks on vajalik, et õpetaja viibiks koolis õpilastega rohkem, kui minimaalne õppekavast lähtuv kontakttund. Õpetajad kannavad läbi otsese ühenduse õpilastes suurt rolli, inspireerides õpilasi olema ettevõtlikumad. Loovat ja riskide võtmise julgust tuleb koolikeskkonnas julgustada ja väärtustada kui õppimisvõimalust. Selleks tuleb koolijuhte ja õpetajaid arendada- sealhulgas kaasates uusi õpetajaid kuid pöörates erilist tähelepanu just pika staažiga õpetajatele (A Guide For ..., 2013)

Koolide ja Nupp Nokib tulemuste arutelu

Põhikoolid

Koolides toimuvad õpilaste seas populaarsed laadad, kuid ettevõtluspädevuse õpetamise võimalust kasutatakse vaid nendes koolides, kus on tööl ettevõtlusõpetaja. Esimeses, teises ja kolmandas kooliastmes peaksime ettevõtluspädevuse õpetamisel keskenduma

ettevõtluspädevuse laiapõhjalisemale määratlusele, ehk loovus, algatamisvõime, innovatsioon jne. Kõige tõhusamaks viisiks neid arendada loetakse „õpi läbi tegemise“ lähenemist (Lackéus, 2015). Kuna hilisemastes kooliastmetes on võimalik tegeleda ettevõtluspädevusega kitsamalt, siis põhikooli astmes piisab üldisematest teadmistest ning pigem luua õpilastele positiivset kogemust läbi meeleolukamate väljundite. Nooremas eas saadud positiivne kogemus on hea eeldus edasiseks uudishimuks ja motivatsiooniks. Teistes koolides enne või pärast laata toimunut õpilastega ei arutata. Koolide esindajad ütlesid, et on keeruline anda ettevõtluspädevuste õpetamise ülesannet teistele õpetajatele ning lisaks öeldi, et teised aineõpetajad ei soovi ettevõtlusõpetust enda kanda võtta. Koolidel on murekohaks nende finantstundlikkus sisse ostetavate programmide osas ning tõdeti, et kvalifitseeritud ettevõtlusõpetajat on keeruline leida, kuna pakutav koormus on väike. Praktikaks on teada, et ettevõtluspädevuse õpetamise jagamist teistele õpetajatele on keeruline, kuna õpetajatel pole aega, neil on hirm kommertslikkuse eest ning nad ei oska ettevõtluspädevust hinnata (Lackéus, 2015). Teiste õppeainete õpetajad ei julge võtta ettevõtlust selgitavat rolli ning väldivad äritegevuse selgitamist, kuna ei tunne end ise ettevõtluse teemas mugavalt. Siin saaks toetada õpetajad ise teineteist, kus ettevõtluspädevuse initsiatiivi vedav õpetaja saaks luua kolleegidele lihtsamaid õppematerjale ja juhiseid.

Küsid koolide esindajatelt, kas ja kuidas saaks Nupp Nokib programm olla koolidele kasulik, siis nähti võimalust väga heaks koostööks ettevõtluspädevuse õpetamisel. Üldpädevusi on võimalik kujundada läbi tunni- ja koolivälise tegevuste (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Kui hea ettevõtluspädevusega inimest ei ole koolis võtta, siis võiks pöörduda koolivälise partneri poole. Selliselt läbimõeldult oleks võimalik koolisisestele üritustele mõelda juurde lisaväärtust.

Koolide koostööl Nupp Nokib programmiga oleks kooliesindajate hinnangul oluline, et programmi väljundid saaksid õppekavadega kooskõlastatud. Siinkohal saab võtta abiks põhikooli ja riiklikud õppekavad, kus on ootused õppele lahti kirjutatud (Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). Koostöös tuleks välja töötada lahendus õpilaste hindamiseks. Selleks pakuti välja õpilaste eneserefleksiooni kui ka korraldajate poolset õpilase iseloomustust. Lisaks oli koolidel tuua näitena loovtöö teostamine ettevõtlusprogrammi abil. Kolmandas kooliastmes on haridusasutusel keeruline ettevõtluse vastu huvi tõsta. Suurem mõju sellele on perekonnal või koolivälisel huvitegevusel, mis on erinevalt koolist huvi ettevõtluse vastu tõstev (Raappana & Pihkala, 2024). Siin saaks koolivälise partner olla abiks, et hoida õpilastele ettevõtluspädevuse väljundid huviorbiidil ning õpilastel, kellel on soodsad eeldused selles suunas areneda, omaksid selleks võimalusi.

Riigigümnaasium

Intervjueritav rääkis, et riigigümnaasiumis on olemas majanduse suunavalikuga eriklass. Teistele gümnaasiumi klassidele on majanduse baasteadmiste kursus kohustuslik. Neil on ettevõtlusõpetaja olemas ning pakutakse tugevat teoreetilist õpet, kuid praktilist ettevõtte alustamise kogemust õppe käigus ei pakuta. Ettevõtluspädevus on laiem mõiste, mis sisaldab üldhariduskooli mõistes ettevõtlusega kui ka täpsemalt ettevõtlikkusega seotud oskusi ning teadmisi (Arro *et al.*, 2018). Kui võtame kahte mõistet eraldi, siis tõesti kitsam osa on ettevõtlusega seotud teadmised, mis aitavad kaasa uue äri loomisele, kuid samas on laiem osa nagu loovus, lahenduste leidmine, proaktiivsus ja innovatsioon on samuti olulised elemendid, mis areneb hästi läbi kooliväliste inimeste kaasamise ja praktiliste väljunditega.

Vabatahtlikkusel põhinev praktilise kogemuse võimalus peab olema kooli juures eksisteeriv (Lackéus, 2015). Sellisel juhul oleks toetatud tugev majandusteooria praktiliste väljunditega, ning ettevõtluspädevus moodustaks parema terviku. Mainiti, et Nupp Nokib programmi lõimimise takistuseks on programmi ebaselged õpiväljundid ja programmi liiga laialivalguv õpilaste vanus. Nupp Nokib õpe tuleks uuesti disainida, analüüsides näiteks ADDIE mudeli põhjal uue lähenemise (Digitaalsete õppematerjalide koostamine *s.a.*). Nii oleks võimalik tegeleda Nupp Nokib programmi eestvedajatel probleemiga, mille kooliesindaja välja tõi, et programm oleks gümnaasistile rohkem huvi pakkuv. Õpilaste hilisemas vanuses peaksid koolid pakkuma juurde vabatahtlikku ja rohkem äriile fokuseeritud lähenemist ja rakendades ettevõtluspädevuse kitsamat osa, ehk ärilisi teadmisi (Lackéus, 2015) Kuid kui õpilane siiski soovib programmist osa võtta, siis kool pakub võimalust seeläbi saada arvestatud kahe kursuse jagu õppetööd. Kui Nupp Nokib teeb selgemaks oma õpiväljundid ning tõestab õppe kvaliteeti, siis ollakse avatud koostööle, ent kohustuslikuks Nupp Nokib programmi teha ei soovi. See näitab, et kooli poolt on olemas väga soodsad tingimused Nupp Nokib programmi ja gümnaasiumi vaheliseks koostööks. Tuleks parandada õpiväljundite selgust ja luua hindamise alused.

Kutsekool

Uuringus osaleja kirjeldas, et kutsekoolis on olemas ettevõtlusõpetaja ning vajadusel tellitakse täpsemad suunavalikud eraldi sisse. Ettevõtlusõpetus on erialaväljaõppes sees ning sellega puutuvad igas vanuses õpilased kokku. Samas sarnaselt riigigümnaasiumiga ei ole praktilist ettevõtte loomise kogemust koolil pakkuda, kuid sellest ollakse huvitatud ja ollakse valmis koostööks Valgamaa Arenguagentuuriga. Selleks, et ettevõtlusõpet saaks lõimida kooli

programmiga on vaja selget hindamismeetodit, mis tuleks ühiselt luua. Kutsekooli ja gümnaasiumi õpilased ja vajadused sarnandevad tugevalt, ning soovitatav on luua koostöö kolmnurk Arenguagentuuri, riigigümnaasiumi ja kutsekooli vahel, et pakkuda vanema astme õpilastele neile ootuspärast huvitegevust.

Nupp Nokib

Valgamaa Arenguagentuur on oma Nupp Nokib programmiga huvitatud loomaks koolidega koostööplatvormi, mille eeskujuks on Võrumaa näide. Kooliväliste inimeste kaasamine ettevõtluspädevuse arendamiseks on kõige tõhusam viis (Lackéus, 2015). Kooliväliste partnerite kaasamine võimaldaks pakkuda õpilastele rollide paljusust ning pakuks arenemiseks mitmekülgsemaid võimalusi. Nupp Nokib programmi eestvedajad soovivad pakkuda edaspidi ettevõtluspädevuse arendamise väljundit alates alusharidusest, kuni 21 mitte töötava nooreni, kuid edaspidi tehes seda jagades õpilased enamate vanusegruppide vahel ära. Ettevõtlusprogrammi puhul peetakse silmas üldhariduskoolidele mõeldud õppekavaväliseid programme, mille läbi arendatakse ettevõtluseks ja ettevõtlikkuseks vajalike oskuste, teadmiste ja hoiakute teket (Arro *et al.*, 2018). Nad soovivad jagada õpilased enamateks vanusegruppideks, et tegevus oleks paremini eale ja tasemele vastavalt. Samas ettevõtluspädevuse arendamise kohustust täielikult koolidelt üle võtta ei soovi, kuna hariduse andmise kohustus on siiski koolil ning sellisel kujul tekib vastuolu ka programmi rahastusega. Üldpädevusi on võimalik kujundada läbi tunni- ja kooliväliste tegevuste (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Kuid tõdeti, et koostöö väljavaateid on mitmeid ning see vajaks põhjalikumat arutelu koolide esindajatega. Kuna ettevõtlusõpetusel on kaks laiemat suunda, kus üks on rohkem ettevõtlusega seonduvad teadmised ning teooriad ja teine osa toetab ettevõtlikkuse arengut, siis vanuseline eristamine on programmile oluline täiendus. Noorematele õpilastele lähenda pigem mängulisemalt ning loovust arendavalt ning vanemate õpilastega keskendudes ettevõtte loomise ja juhtumisega seonduvate oskuste arendamisele.

Nupp Nokib pakub praktilist väljundit, mille abil ettevõtluspädevust arendada. Õpilastel on võimalik meeskond kellega koolitusprogrammist osa võtta ise moodustada. Erinevalt koolis toimuvate ainetundide raames toimuvast, saavad nad valida rühma liikmed teistest klassidest või isegi koolidest. See on hea võimalus kompetentsipõhisele õppele, kus õpilased peavad oma oskuste tõestamiseks demonstreerima praktilisi ja käega katsutavaid tulemusi, mitte ainult piirduma teoreetiliste teadmistega (Mkonongwa, 2018). Sageli ei arvestata õppetöö korraldamisel õppijate varasemaid pädevusi ning selle pärast võib olla ettevõtlusõpe mõnele õpilastele vana kordamine ning teistele hoopis ülejõu käiv (Venesaar

et al., 2018). Sellisel juhul võib olla lahenduseks kompetentsipõhised õpetamismeetodid, mis lähtub teadmisesest, et õpilase arengut näitab tema tõestatud tegevus, mitte tundides viibimine (Levine & Patric, 2019). Nõnda saavad õpilased analüüsida, kuidas moodustada hästi toimivat meeskonda ning millist vastutust saab keegi rühmas kanda. Selline formaat toetab lisaks koolis toimuvale ettevõtlusõppele koolivälise huvitegevusena kogu piirkonna ettevõtluspädevuse arendamist läbi praktiliste võimaluste. Läbi ettevõtlusprogrammi on võimalik ilma tagajärgedeta võtta riske ja eksida. Selliselt on noortele loodud turvaline väljud katsetamiseks ja õppimiseks.

Töö praktiline väärtus, piirangud ja soovitused edasisteks uuringiteks

Tehtud tööd saab kasutada parendamiseks koolinoorte ettevõtluspädevuse arendamise võimalusi Valgamaa koolide ja Valgamaa Arenguagentuuri vahel. Töö autor soovib edaspidiseks koostööks osapooltel kohtuda ja seada edasised ühised eesmärgid ning moodustada töörühm, kes regulaarselt kohtudes tagab piirkonnas kvaliteetse ja järjepideva ettevõtluspädevuse õpetamise Valgamaal kõigis kooliastmetes.

Töö piiranguks saab lugeda valimi suurust, kuna oli oluline vestelda koolidega, kelle õpilased on võtnud varasemalt osa Nupp Nokib programmist. See tekitas olukorra, kus valimisse polnud võimalik kaasata teiste koolide esindajaid. Järgmise uuringuga võiks välja selgitada, mida oleks olnud öelda õpilasfirmade juhendajatel, kuid siis oleks valim olnud veelgi kitsam, ning kuidas suhtuvad teiste ainete õpetajad ettevõtluspädevuse arendamisse õpilastes ja kuidas neid tuleks selles toetada.

Tänu sõnad

Täna uuringus osalenud koolide esindajaid ning Valgamaa Arenguagentuuri tööks vajaliku sisendi andmise eest. Lisaks tänan juhendajat.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Siim Säre

/allkirjastatud digitaalselt/

14.05.2024

Kasutatud kirjandus

- Arenguagentuur (s.a). 2023/2024 - Valgamaa Arenguagentuur
- Arro, G., Malleus, E., Jaani, J., & Olvik, A. (2018). Ettevõtluspädevust toetavate programmide mõju õpilaste võimekuse ja loovusega seotud uskumuste ning sotsiaalsete oskuste kujunemisele. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 6(2).
- Blenker, P., Frederiksen, S. H., Korsgaard, S., Müller, S., Neergaard, H., & Thrane, C. (2012). Entrepreneurship as everyday practice: Towards a personalized pedagogy of enterprise education. *Industry & Higher Education*, 26(6), 417–430.
- Blenker, P., Korsgaard, S., Neergaard, H., & Thrane, C. (2011). The questions we care about: paradigms and progression in entrepreneurship education. *Industry and higher education*, 25(6), 417-427.
- Branch, R. M. (2009). *Instructional design: The ADDIE approach* (Vol. 722). New York: Springer.
- Busetto, L., Wick, W. & Gumbinger, C. (2020). How to use and assess qualitative research methods. *Neurological Research and Practice*, 2, 1–10.
- Digitaalsete õppematerjalide koostamine (s.a) Tallinna Ülikooli haridustehnoloogia magistriõppekursus
<https://oppematerjalid.wordpress.com/oppematerjalid/oppematerjalide-koostamise-protsess-ja-kvaliteet/>
- Education, E. (2013). A Guide for Educators. *European Commission–DG Enterprise & Industry, Brussels*, (s 6).
- Eesti tööturg täna ja homme 2019-2027, (2020). *Kutsekoda*. https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2020/05/T%C3%B6%C3%B6j%C3%B5uprognosis-2019_2027_terviktekst.pdf
- Euroopa Liidu Nõukogu (2018) *Soovitus võtmepädevuste elukestvas õppes*-[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=FR](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=FR)
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu (2006). *Soovitus võtmepädevuste elukestvas õppes*.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=DA>
- European Commission/EACEA/Eurydice, 2016. Entrepreneurship Education at School in Europe. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field methods*, 18(1), 59-82.

- Gümnaasiumi riiklik õppekava, (2011). Riigiteataja. Gümnaasiumi riiklik õppekava–Riigi Teataja
- Jennings, J. E., Edwards, T., Jennings, P. D. & Delbridge, R. (2015). Emotional arousal and entrepreneurial outcomes: Combining qualitative methods to elaborate theory. *Journal of Business Venturing*, 29.
- Kalmus, V., Masso, & A, Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool <https://samm.ut.ee> Keskused (s.a.). Külalastatud aadressil <http://www.keskkonnaharidus.ee/keskused>.
- Lackéus, M. (2013) Developing entrepreneurial competencies An action-based approach and classification in entrepreneurial education. Chalmers University of technology. <http://vcplis.com/wp-content/uploads/2013/11/LackeusLicentiate-Thesis-2013-Developing-Entrepreneurial-Competencies.pdf>
- Lackéus, M. (2015). Entrepreneurship in education: What, why, when, how. *Background paper*.
- Levine, E., & Patrick, S. (2019). What Is Competency-Based Education? An Updated Definition. *Aurora Institute*.
- Lundberg, C. C. (2003). Research design: qualitative, quantitative and mixed methods approaches. *Organizational Research Methods*, 6(3), 404.
- Mkonongwa, L. M. (2018). Competency-based teaching and learning approach towards quality education. *Tanzania, Miburani: Dar es salaam University College of Education (DUCE)*, 12.
- Mwasalwiba, E. S. (2010). Entrepreneurship education: a review of its objectives, teaching methods, and impact indicators. *Education+ training*, 52(1), 20-47.
- Nestor, M., & Nurmela, K. (2013). Kutseharidus ja muutuv tööturg. PRAXIS Center for Policy Studies. http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Publikatsioonid/Kutseharidus_ja_muutuv_toeoturg._Toeoeandjate_uuringu_lopparuanne.pdf
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I, 01, 17*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv>
- Raappana, A., & Pihkala, T. (2024). Three explanations for the development of adolescents' entrepreneurial potential. *International Journal of Educational Research*, 123, 102272.
- Steyaert, C. & Katz, J. (2004). Reclaiming the space of entrepreneurship in society: geographical, discursive and social dimensions. *Entrepreneurship and Regional Development*, 16(3), 179–196

- Venesaar, U., Täks, M., Arro, G., Malleus, E., Loogma, K., Mädamürk, K., ... & Toding, M. (2018). Ettevõtluspädevuse mudel ettevõtlusõppe arendamise alusena. *Estonian Journal of Education/Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 6(2).
- Üldpädevused gümnaasiumus, (2020). Tartu Ülikool. uldpadevused_gumnaasiumis.pdf (ut.ee)
- Üldpäevustestid (s.a.). <https://harno.ee/uldpadevustestid>

Lisad

Lisa 1. Intervjuude kava

Lisa 2. Kodeerimise näide

Lisa 3. Pöördumiskirjad

Lisa 4. Kategooriad ja koolid

Lisa 1. Intervjuude kava

Intervjuu kava kooliesindajatega

- Kirjeldage, kuidas teieni jõudis info Nupp Nokib programmi kohta?
- Kirjeldage, kuidas oli Nupp Nokib programm teie koolis läbi viidud?
- Mis tegid Nupp Nokib programmiga liitumise lihtsaks?
- Mis tegid Nupp Nokib programmiga liitumise keeruliseks?
- Kirjeldage kuidas toimus suhtlus kooli ja Nupp Nokib programmi vahel kursuse vältel?
- Kas on soovitusi, kuidas see võiks edaspidi toimida?
- Mida te mõtlete ettevõtluse all?
- Kuidas koolis ettevõtluspädevust arendatakse?
- Milliseid võimalusi Te näete ettevõtluspädevuse õpetamisel läbi koolivälise huvitegevuse?
- Milliseid takistusi Te näete ettevõtluspädevuse õpetamisel läbi koolivälise huvitegevuse?
- Millist tuge saaks Teie hinnangul Nupp Nokib programmi läbiviijad pakkuda, et programmis osalenud õpilased saaksid vajalikul moel hinnatud?
- Mida Te mõtlete ettevõtlikkuse all?
- Kuidas koolis ettevõtlikkuspädevust arendatakse?
- Milliseid võimalusi Te näete ettevõtlikkuspädevuse õpetamisel läbi koolivälise huvitegevuse?
- Milliseid takistusi Te näete ettevõtlikkuspädevuse õpetamisel läbi koolivälise huvitegevuse?
- Millist tuge saaks Teie hinnangul Nupp Nokib programmi läbiviijad pakkuda, et programmis osalenud õpilased saaksid vajalikul moel hinnatud?

Intervjuu kava Nupp Nokib meeskonnaga

- Kirjeldage milline on Teie hariduslik taust.
- Kirjeldage milline on Teie pedagoogiline kogemus.
- Kirjeldage mis on Nupp Nokib programmi põhiline eesmärk.
- Kirjeldage millised kooliastmed on programmi põhiline sihtgrupp.
- Kuidas toimub programmi rahastus?
- Kirjeldage kui palju oma tegevuses arvestate ettevõtlus ja ettevõtlikkusõppe riikliku õppekavaga.
- Kirjeldage, milliseid raskusi või väljakutseid olete programmi läbiviimisel kohanud?
- Kirjeldage kuidas toimub suhtlus koolidega.
- Kirjeldage milline on koolipoolne tugi programmi läbiviimisel.
- Kirjeldage millised on kooli rahalised kohustused.
- Kirjeldage milline on kooli dokumentide alased kohustused (aruandlus vms).
- Kirjeldage kuidas toimub programmis osalenud õpilaste hindamine.
- Millised võiksid olla edaspidi Nupp Nokib ja koolide vaheline koostöö seoses ettevõtluse ja ettevõtlikkuse õpetamisega?
- Milline on Nipp Nokib programmi korraldajate valmisolek andma ettevõtlus ja ettevõtlikkuse õpet valikainena kolmandale kooliastmele Valgamaa piirkonna koolidele?
- Kirjeldage millist tuge ja kellelt vajaksite, et Nupp Nokib programm oleks efektiivsem.
- Millised võiksid olla edaspidi Nupp Nokib ja koolide vaheline koostöös eoses ettevõtluse ja ettevõtlikkuse õpetamisega?
- Milline on kohaliku omavalitsuse roll Nupp Nokib programmis?

Lisa 2. Kodeerimise näide

Ma üldse mõtlen, mis tingimustel see liitumine käis. Ma pole kunagi selle peale mõelnud, kuidas sellega liitumine käis. Kui õpilasfirmal oli huvi selles programmis osaleda, siis nad pidid registreerima end. Viimased aastad on olnud Käärikul avaseminar, kus nad hakkavad seda toodet välja mõtlema ja samme seadma. Ja kui nad registreerisid, siis see oligi liitumise algus. Lihtsalt see NN programm on end reklaaminud meile, siis see eeldab, et nad tahavad, et me oleksime selles programmis. Ja kui õpilasfirmad soovivad siis see tähendabki ilmselt seda liitumist.

Mis tegid programmiga liitumise keeruliseks: sedapidi see liitumine ig aastaselt on keeruline ainult selles osas, kui meil pole õpilasfirmat kes tahaks selles osaleda. Ja selliseid aastaid on meil olnud.

Pigem seda suhtlust kui sellist sisulises pooles üldjuhul ei ole. Kui nad lähevad oma laatadele ja seminaridele Käärikule. See registreerimine ja muu asi, siis kool on üldjuhul vahendaja rollis, kus vahendab infot õpilaste ja õpilasfirmade vahel. Ja muus osas ei ole me pidanud midagi muud tegema. Selles mõttes on see koolile lihtne ja me ei pea mingite protseduuriliste ja olmeprobleemidega tegelema, sest seda teeb see programm.

Ma võin öelda küll nii, et transpordist kuni laatade müügikohtadeni on programm korraldanud ja see on koolile lihtne.

Kas on soovitusi kuidas edaspidi võiks toimida?

K: Kirjeldage milliseid raskusi või väljakutseid olete programmi läbiviimisel kohanud.

V: Kui programmi läbi viimise kohta rääkida siis rahastuse leidmine. Täna olen ma selles rollis, et programmi koordineerida maakonna tasandil. Keeruliseim on rahastuse leidmine ja mis bürokraatia selle ümber. Et kuidas see bürokraatiasse sisse sobitada, et noored saaksid selle kogemuse. Ja teine asi on koolide enda vähene huvi. Koolides huvide tekitamine. Koolidel on nii palju võimalusi suunata.

Mina võtsin üle programmi üle kui just Covidist esimesed leevendused tekkisid. Ja Covid kogu haridusvaldkonna maakonnas võttis motivatsiooni ära ja kõik muutusid mugavaks. Taas käivitamine ei ole küll nullist täiesti üles ehitamine aga väga nulli lähedasest tasemest. Koolidesse jõuda ja õpilased kaasa tuua on otsast peale töö.

Noortel on igasuguseid muid teemasid millega konkureerida ja neid saada si programmi on ikka väga keeruline. Motiveerima proovima ja et tekiks julgus tegelemiseks. Kui järjepidevalt oli siis koguaeg tuli uusi peale. Kui auk tuli sisse siis tuli jälle kooli mõistes otsast peale. Põhiline kutse mis toidab on see, et õpilased näevad teiste pealt, et see on nii äge ja kui seda näidet enam koolis pole, siis on väga raske.

RQ3-2

POS Õpilaste vabatahtlik liitumine

RQ3-4

RQ3-4

RQ3-19

RQ3-19

NN Takistused

19

Lisa 3. Pöördumiskirjad

Esimene kiri

Tere.

Olen Siim Säre ja õpin Tartu Ülikoolis Haridusinnovatsiooni erialal ning koostan magistritööd ettevõtlusest ja ettevõtlikkusest üldhariduskoolis. Oma uurimuses selgitan välja koolijuhtide ja ettevõtlusprogrammi Nupp Nokib programmi läbiviijate arvamusi ettevõtluse ja ettevõtlikkuse lõimimise võimaluste kohta üldharidusse. Näiteks kuidas koolivälise huvitegevusena läbiviidavat ettevõtlusõpet oleks võimalik koolil arvesse võtta (VÕTA)? Uuringu läbiviimine on intervjuu vormis ja kestvus ca 1h. Võimalik on kohtumiseks tulla kohale või läbi Zoomi videokõne keskkonna.

Loodan, et leiate aega küsimustele vastamiseks, sest see aitaks laiendada õpilastes ettevõtluse ja ettevõtlikkuse õpetamise võimalusi üle Valgamaa.

Sobiva aja leidmiseks vastake sellele kirjale või helistage.

5115146

NB: juhul kui see kiri oleks pidanud Teie koolis jõudma teise inimeseni, siis palun saatke see edasi (õppejuht, koolijuht).

Lugupidamisega Siim Säre

Teine kiri

Tere

Saatsin 14.02 Teile kirja kutsega osaleda uuringus, mille tulemused aitavad mõista ja parendada Valgamaa piirkonnas õpilastele pakutava ettevõtluse ja ettevõtlikkuse õpetamise võimalusi ja kvaliteeti. Valimisse kvalifitseeruvad vaid piirkonna koolid ja seetõttu on Teie osalemine uuringus ülioluline.

Palun saata tagasiside, kui olete kirja kätte saanud. Teie panus ja mõtted on üliolulised, et saaksime pakkuda võimalikult head ja mitmekesist õpet.

tel 5115146.

Lugupidamisega Siim Säre

Lisa 4. Kategooriad ja koolid

Millised on	Kategooriad	Koodid
programmisis kooliesindajate arusaam ettevõtlusest?	Arusaam ettevõtlusest	Ettevõtluse mõiste arusaam Rahaline kasum Kasu muul moel Teoreetilised teadmised majandusest

Millised on	Kategooriad	Koodid
kooliesindajate arusaam ettevõtlikkusest?	Arusaam ettevõtlikkusest	Arusaam ettevõtlikkusest Algatusvõime Innovatsioon Loovus Vastutus Suhtlemisoskus Organiseerimisoskus Eneseteostus Elulaad

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Siim Säre,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Valgamaa noorte ettevõtluspädevuse arendamise võimalustest piirkonna koolide ja ettevõtlusprogrammi näitel“, mille juhendaja on Pihel Hunt, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Siim Säre

14.05.2024